

ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSA
AZ ENSZ NEMZETI EMBERI JOGI INTÉZMÉNYE

ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG	
Ügyszám:	11/1011-0/2013
Érkezett:	2013 JÚN 27.
Példány:	1
Melléklet:	db
Kezelőiroda:	

Ügyszám:
Előadó:

AJB-1812/2013
dr. Láposy Attila

Alkotmánybíróság

1015 Budapest
Donáti u. 35-45.

Tisztelt Alkotmánybíróság!

Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) 2. § (3) bekezdésében biztosított jogkörömnél fogva

indítványozom

hogy az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (a továbbiakban: Abtv.) 24. § (2) bekezdése alapján az Alkotmánybíróság vizsgálja meg és az Abtv. 41. § (1) bekezdésében biztosított jogkörében semmisítse meg a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 8:1. § (1) bekezdés 1. pontját, mivel az álláspontom szerint ellentétes az Alaptörvény II. cikkében (emberi méltósághoz való jog), az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében (magánszférához való jog), valamint XV. cikk (1) bekezdésében (egyenlő bánásmód követelménye) foglaltakkal.

Indokolás

Az Ajbt. 34. §-a az intézkedések között rendelkezik arról, hogy az alapvető jogok biztosa az Alkotmánybíróságról szóló törvényben meghatározottak szerint az Alkotmánybírósághoz fordulhat. Az Abtv. 24. § (2) bekezdése rögzíti, hogy az Alkotmánybíróság a jogszabály Alaptörvénnyel való összhangját az alapvető jogok biztosának határozott kérelmet tartalmazó indítványa alapján akkor vizsgálja, ha az alapvető jogok biztosának álláspontja szerint a jogszabály alaptörvény-ellenessége fennáll. Az Abtv. 41. § (1) bekezdése szerint, ha az Alkotmánybíróság a 24-26. § szerinti eljárásában a hatályos jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés alaptörvény-ellenességét megállapítja, a jogszabályt vagy jogszabályi rendelkezést teljesen vagy részben megsemmisíti. Az indítvány előkészítése és előterjesztése során az Ajbt. és az Abtv. rendelkezései mellett figyelembe vettem az alapvető jogok biztosa vizsgálatának szakmai szabályairól és módszereiről szóló 2/2012. (I. 20.) AJB utasítást.

Több panaszos, köztük két országgyűlési képviselő, valamint egy civil szervezet is azzal a beadvánnyal fordult hivatalomhoz, amelyekben az kérték, hogy kezdeményezzem az új Ptk. meghatározott rendelkezéseinek utólagos normakontroll eljárásban történő felülvizsgálatát az Alkotmánybíróságnál.¹ Egyes panaszosok azt jelezték, hogy az élettársi kapcsolatra vonatkozó, a Ptk. nem családjogi, hanem kötelmi jogi könyvében elhelyezett egyes rendelkezések aggályosak az egyenlő bánásmód és a gyermekek jogainak védelme szempontjából, nem összeegyeztethetők az állam családvédelmi kötelezettségével, a bejegyzett élettársak pedig indokolatlanul és alaptalanul maradtak ki a hozzátartozók, közeli hozzátartozók köréből.

A panaszbeadványok tartalmát és érveit, a Ptk. kodifikációs folyamatával kapcsolatos tanulmányokat, illetve a magyar, valamint az európai alapjogi gyakorlatot áttekintve arra a következtetésre jutottam, hogy az új Ptk. a *közeli hozzátartozó fogalmával, annak meghatározásával kapcsolatban* súlyos alkotmányossági aggályok igazolhatóak.

¹ Azt, hogy a további kérdésekkel összefüggésben szükséges-e indítvány benyújtása külön vizsgáltam meg, lásd AJB-2249/2013. számú és AJB-2580/2013. számú ügyeket, az azokban megfogalmazott indítványokat.

Az indítvány indokolásával összefüggésben ismételten hivatkozom arra, hogy az Alaptörvény vonatkozó rendelkezéseinek szövege Alaptörvény negyedik módosításának hatályba lépését követően továbbra is nagyrészt megegyezik az Alkotmányban foglaltakkal, az alkotmányos követelmények és alapjogok tekintetében jellemzően nem tartalmaz olyan rendelkezéseket, amely ellentétesek volnának a korábbi alkotmányunk szövegével. Az Alkotmánybíróság a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában arra mutatott rá, hogy „*az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírósági döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni*”. Az Alkotmánybíróság ugyanakkor a II/3484/2012. AB határozatában azt emelte ki, hogy az adott határozatban vizsgált törvényi rendelkezések esetében már az Alaptörvény negyedik módosítása alapján jár el a korábbi alkotmánybírósági határozatokban foglaltak felhasználhatóságát illetően. A testület ennek kapcsán elvi élel azt mondta ki azt, hogy „*az Alkotmánybíróság a hatályát veszített alkotmánybírósági határozat forrásként megjelölésével, a lényegi, az adott ügyben felmerülő alkotmányossági kérdés eldöntéséhez szükséges mértékű és terjedelmű tartalmi vagy szövegszerű megjelenítéssel hivatkozhatja vagy idézheti a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket. Az indokolásnak és alkotmányjogi forrásainak ugyanis a demokratikus jogállamban mindenki számára megismerhetőnek, ellenőrizhetőnek kell lennie, a jogbiztonság igénye az, hogy a döntési megfontolások átláthatóak, követhetőek legyenek. A nyilvános érvelés a döntés indoklásának létalapja. A korábbi határozatokban kifejtett érvek felhasználhatóságát az Alkotmánybíróság mindig esetről esetre, a konkrét ügy kontextusában vizsgálja.*”

A fenti elvi jelentőségű tétellel összhangban vizsgálati megállapításaim, illetve alkotmánybírósági indítványaim érvrendszerének megfogalmazása, az egyes alapjogok, alkotmányos elvek értelmezése során – ellenkező tartalmú alkotmánybírósági iránymutatás megszületéséig, az alkotmányszöveg változását, a tartalmi, illetve kontextuális egyezőséget is figyelembe véve – az alapvető jogok biztosaként továbbra is irányadónak tekintem az Alkotmánybíróságnak az Alaptörvény hatályba lépését megelőzően meghozott határozatai indokolásában kifejtett érveket, jogelveket és összefüggéseket.

A 2014. március 15-én hatályba lépő Ptk. 8:1. § (1) bekezdésének 1. és 2. pontja az értelmező rendelkezések közt határozza meg a *közeli hozzátartozó*, valamint a *hozzátartozó* fogalmát. Eszerint közeli hozzátartozónak minősül a házastárs, az egyeneságbeli rokon, az örökbefogadott, a mostoha- és a nevelt gyermek, az örökbefogadó-, a mostoha- és a nevelőszülő és a testvér, hozzátartozónak pedig a közeli hozzátartozó, az élettárs, az egyeneságbeli rokon házastársa, a házastárs egyeneságbeli rokona és testvére, és a testvér házastársa. Az idézett új Ptk. a hatályos Ptk. 685. § b) pontjához képest nem tekinti sem közeli hozzátartozónak, sem pedig hozzátartozónak a bejegyzett élettársakat, nem számít hozzátartozónak az egyeneságbeli rokon bejegyzett élettársa, valamint a testvér bejegyzett élettársa sem. Mindezek alapján kérdéses, hogy a magyar jog által elismert, egyenesen az alkotmányból levezethető jogintézmény, az azonos nemű párok számára nyitva álló *bejegyzett élettársi kapcsolat* választása esetén a *bejegyzett élettárs közeli hozzátartozónak minősül-e*.

Az új Ptk. nem helyezte hatályon kívül a bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2009. évi XXIX. törvényt (a továbbiakban: Békvtv.), amelynek 3. § (1) bekezdése kimondja, hogy ha e törvény eltérően nem rendelkezik vagy nem zárja ki, megfelelően alkalmazni kell a házastársra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársra. Jelen pillanatban ilyen kizáró szabályt értelemszerűen a Békvtv. nem tartalmaz, nem ír elő. Bár elméletileg nem kizárt egy olyan értelmezés, amely szerint, ha házastárs közeli hozzátartozó, akkor a bejegyzett élettárs is, azonban ezzel szemben az új Ptk. 1:2. § (2) bekezdése azt írja elő értelmezési alapelvként, hogy a polgári jogi viszonyokra vonatkozó jogszabályokat – így értelemszerűen a Békvtv. rendelkezéseit is – e törvénnyel összhangban kell értelmezni. Az ellentmondásos helyzet – azon túl, hogy a jogbiztonság szempontjából is aggályos – komoly jogi következményei vannak a gyakorlatban, álláspontom szerint az alkotmánybírósági gyakorlat alapján a bejegyzett élettársak kizárása a közeli hozzátartozók köréből az emberi méltósághoz való jogot és az egyenlő bánásmódot is sérti.

Az Alaptörvény L) cikk értelmében a házasság intézménye csak férfi és nő között fennálló életközösség esetén választható megoldás. Az azonos nemű pároknak az L) cikk nyomán tehát nincs lehetősége a házasságkötésre, jelenleg három társkapcsolati lehetőség közül választhatnak: élhetnek de facto élettársi kapcsolatban (1), kérhetik az Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartásába való bejegyzésüket (2), vagy választhatják a már említett Békvt. által szabályozott bejegyzett élettársi kapcsolatot (3). Az Alkotmánybíróság az 14/1995. (III.13.) AB határozatában deklarálta, hogy két személy tartós életközössége megvalósíthat olyan értékeket, hogy az érintettek személyi méltóságának egyenlő figyelembevétele alapján az együtt élő személyek nemétől függetlenül igényt tarthat jogi elismerésre. Ennek nyomán került be a hatályos Ptk. szövegébe az *élettársi kapcsolat fogalma és jogi elismerése* mind a különnemű, mind az azonos nemű párok esetében. 2008-ban a 154/2008. (XII.17.) AB határozat kimondta, hogy a *bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézménye az azonos nemű párok vonatkozásában alkotmányos megoldás*: az elismerés és a védelem igénye – mivel ők házasságra nem léphetnek – az emberi méltósághoz való jogból, és az abból származtatott önrendelkezési jogból, az általános cselekvési szabadságból, illetve a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogból levezethető. Az alkotmánybírósági gyakorlat alapján az azonos nemű személyek számára, akik házasságot nem köthetnek, a jogalkotónak biztosítania kell egymás irányában a házastársakéhoz hasonló olyan jogállást, amely az egyenlő méltóságú személyként kezelésüket biztosítja. Az Alkotmánybíróság a 32/2010. (III. 25.) AB határozatában alkotmányosan védendőnek találta a kizárólag azonos nemű párok részére nyitva álló bejegyzett élettársi kapcsolat intézményét.

Az Alaptörvény hatályba lépését követően az Alkotmánybíróság a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (a továbbiakban: Cstv.) 7. § és 8. §-ai alaptörvény-ellenességének megállapításáról és megsemmisítéséről szóló 43/2012. (XII. 20.) AB határozatában megerősítette azon álláspontját, hogy Magyarország megfelelően az Alkotmánybíróság gyakorlatának is *„biztosította a jogi védelmet és elismerést az azonos nemű élettársaknak, ehhez európai mércével is megfelelő és előremutató joghatásokat biztosított.”* Kimondta továbbá, hogy ehhez képest a formai okokból megsemmisített Cstv. 8. §-a nem korlátozza, hanem megfosztja a törvényes öröklés lehetőségétől a bejegyzett élettársakat, e hátrányos megkülönböztetést eredményező jogmegvonás bármilyen, legitim igazolása nélkül. Bár a határozatban a testület azt állapította meg, hogy nem alaptörvényt sértő, hogy a család törvényi fogalma a bejegyzett élettársakra nem terjed ki, ez álláspontom szerint nem jelenti azt, hogy megfelelne az emberi méltósághoz való jog védelmének és az egyenlő bánásmód követelményének az, hogy a bejegyzett élettárs nem minősül sem közeli, sem hozzátartozónak.

Nem befolyásolja mindezt az a helyzet sem, hogy a negyedik alaptörvény-módosítás elfogadását követően az Alaptörvény L) cikk (1) bekezdés külön is előírja, hogy a családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony. A családi státusz és a (közeli) hozzátartozói minőség ugyanis nem azonos kategória, ráadásul a (közeli) hozzátartozói körből való kimaradás nem szimbolikus hátrány, hanem közvetlen joghatásai vannak a mindennapi életben (akár egy egészségügyi intézményben vagy a hatósági ügyek intézése során). Az azonos nemű pároknak nincs lehetőségük házasságkötésre (számukra nem választható opció), ilyen módon pedig – közvetve – egymás viszonylatában a (közeli) hozzátartozó státusz elnyerésére sem. Mindez álláspontom szerint felveti, hogy a Ptk. 8:1. § (1) bekezdés 1. pontjának alaptörvény-ellenességét, mivel *nem egyeztethető össze az emberi méltósághoz való jog védelméből következő elismeréssel*, amelyet az AB több alkalommal is kiemelt.

Az alkotmánybíróság gyakorlat alapján az emberi méltósághoz való jogból számos *komparatív és nem komparatív követelmény* ered. Az emberi méltósághoz való jognak két funkciója van. Egyrészt azt fejezi ki, hogy van egy *abszolút határ*, amelyen sem az állam, sem más emberek kényszerítő hatalma nem terjedhet túl, vagyis az autonómiának, az egyéni önrendelkezésnek egy mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva – a klasszikus megfogalmazás szerint – az ember alany maradhat, és nem válik eszközzé vagy tárggyá. A méltósághoz való jog másik funkciója az egyenlőség biztosítása. Az egyenlő méltóság alapjoga indokolja és tölti meg tartalommal tehát az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdésében foglalt *megkülönböztetéstől mentes bánásmódhoz való jogot*, amely szintén sérül azáltal, hogy a jogalkotó kizárja az azonos neműek törvény által elismert társkapcsolatát a közeli hozzátartozói státuszra jogosító kapcsolati körből.

Az új Ptk. 8:1. § (1) bekezdésének 1. és 2. pontját áttekintve továbbá az az *abszurd helyzet* áll elő, hogy míg az élettárs (akár különmű, akár azonos mű) hozzátartozónak számít, addig – az Alkotmánybíróság által kiemelt, alkotmányosan védett intézményként – a bejegyzett élettárs sem hozzátartozónak, sem pedig közeli hozzátartozónak nem minősül. Így az élettársi kapcsolatban élők és a bejegyzett élettársi kapcsolatban élők között sérül az egyenlő bánásmód követelménye, mivel a különbségtétel önkényes és ésszerűtlen. Nyilvánvalóan ésszerűtlen ugyanis az a rendelkezés, amely a regisztráció nélküli élettársi kapcsolatot jogi értelemben szorosabb kapcsolatnak tekinti, mint az alkotmányosan védendő bejegyzett élettársi életközösséget.

Az Alaptörvény XV. cikkének (2) bekezdése szerint Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja. A töretlen és az Alaptörvény alapján továbbra is irányadónak tekinthető alkotmánybírósági gyakorlat rögzíti, hogy a *hátrányos megkülönböztetés tilalma* arra vonatkozik, hogy a jognak *mindenkit egyenlőként, egyenlő méltóságú személyként* kell kezelnie, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni. A megkülönböztetés alkotmányosságának megítélése tekintetében az AB két mércét, illetve tesztet alkalmazott. Az *alkotmányos alapjogok* tekintetében megvalósuló hátrányos megkülönböztetés esetén a szabályozás alkotmányossága az alapvető jogok korlátozására irányadó *szükségességi-arányossági teszt* alapján volt megítélhető. Bár az Alkotmány – ahogyan az Alaptörvény is – szövegszerűen csak az alapvető jogok tekintetében tiltotta a hátrányos megkülönböztetést, az Alkotmánybíróság szerint e tilalom – ha a megkülönböztetés sérti az emberi méltósághoz való alapvető jogot – kiterjed az egész jogrendszerre. Az Alkotmánybíróság szerint, ha a megkülönböztetés *nem az alkotmányos alapjogok* kapcsán áll fenn, a szabályozás alkotmányellenessége akkor állapítható meg, ha a jogalkotó önkényesen, ésszerű indok nélkül tett különbséget az azonos helyzetű, azonos szabályozási kör alá vont jogalanyok között.

Mindezek alapján a Ptk. 8:1. § (1) bekezdés 1. pontjában rögzített közeli hozzátartozó fogalma a bejegyzett élettársi kapcsolatban élők jogainak alkotmányos védelme nyomán sérti az emberi méltósághoz való jogot és a magánszférához való jogot (Alaptörvény II. cikk és VI. cikk (1) bekezdés). A közeli hozzátartozó és a hozzátartozó fogalmának meghatározása továbbá indokolatlanul önkényes, ésszerűtlen módon egyéb helyzet szerinti különbségtételt valósít meg a bejegyzett élettársi kapcsolatban és az élettársi kapcsolatban élő személyek közt, ezzel pedig sérti az Alaptörvény XV. cikk (1) bekezdésében rögzített követelményt.

A Ptk. 8:1. § (1) bekezdés 1. pontja álláspontom szerint – ha közvetve is – szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetést valósít meg a szexuális irányultságukból következően egyetlen jogi opcióként bejegyzett élettársi kapcsolatot választani kénytelen személyek és a más kapcsolati formák választására jogosult személyek között azáltal, hogy az előbbieket ésszerű ok nélkül zárja ki abból a lehetőségéből, hogy egymás közeli hozzátartozóivá váljanak. Úgy látom, hogy a fentiek mellett emiatt is sérül az Alaptörvény II. és VI. cikk (1) bekezdése, valamint XV. cikk (2) bekezdésében rögzített követelmény. A fent kifejtettek alapján tehát kérem az Alkotmánybíróságtól a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 8:1. § (1) bekezdés 1. pontját vizsgálja felül és semmisítse meg, mivel az álláspontom szerint ellentétes az Alaptörvény II. cikkében (emberi méltósághoz való jog), az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében (magánszférához való jog), valamint az Alaptörvény XV. cikk (1) bekezdésében (egyenlő bánásmód követelménye) foglaltakkal.

Budapest, 2013. június 27.

Üdvözlettel:

 Prof. Dr. Szabó Máté